

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДРІБНИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ГОСПОДАРСТВ FINANCIAL DEVELOPMENT'S SUPPORT OF SMALL LAND HOLDINGS

Михайло ЩУРИК,
доктор економічних наук,
Івано-Франківський університет права
ім. Короля Данила Галицького



Mykhaylo SCHURYK,
PhD Economics,
Ivano-Frankivsk University of Law
of the King Danylo Halysky

Нинішній стан розвитку господарств населення на селі не відповідає суспільним потребам. Абсолютна більшість із них не використовує земельні ділянки для організації товарного виробництва. Більше того, селяни, виходячи з нинішніх реалій, не в змозі належним чином організувати використання, збереження, покращення й охорону приватизованих земельних паїв, оскільки в Україні донині не вироблено механізму організації фінансового забезпечення потреб відтворювального процесу сільськогосподарських угідь у господарствах населення.

Деструктивні процеси, що продовжують мати місце у зв'язку з організацією використання земель аграрного сектора, все частіше привертають увагу науковців, прокладних та бізнесових структур. Причому напрямки досліджень учених, прийняття рішень адекватними управлінськими структурами характеризуються надзвичайно широкою різноманітністю. У контексті проблем, які постають нині перед сільським господарством, особлива увага відводиться земельним проблемам. Насамперед це стосується приватного землеволодіння, організації земельних господарств, дотримання вимог екології, поширення соціальних негараздів на селі тощо. Важливим аспектом при цьому є використання сільськогосподарських земель господарствами населення з огляду на їх можливості самотужки забезпечувати фінансування процесу відтворення дрібних земельних паїв. Абсолютна більшість науковців доводять, що в умовах ринку господарства населення не в змозі належним чином організувати відтворення земель. За європейськими нормами, дрібні господарства (до 2 га) відіграють соціально-економічну роль амортизатора ринкових реформ. Надання громадянам землі для товарного виробництва не може бути виправданим за економічними критеріями і ринковими вимогами [1, с. 61].

Однією з найбільш вагомих причин низького рівня організації використання, збереження, поліпшення й охорони земельних ділянок домогосподарствами є слабкість ринкової інфраструктури. Рациональне використання земель вимагає відповідних матеріальних витрат, які не під силу особистим господарствам населення. Крім того, в сільській місцевості слабо розвинута ринкова інфраструктура, обмежений доступ сільського населення до ринків збуту продукції, матеріально-технічних ресурсів [2, с. 85].

Таким чином, нині дедалі гостріше надриває потреба у трансформуванні земельного господарства України відповідно до досвіду країн з високим рівнем розвитку аграрного виробництва. Відсталим слід вважати те, що в нашій державі виробництво продуктів харчування становить 16% загального продовольчого споживання і майже 40% - у мешканців сільської місцевості. У розвинутих країнах це чисто аматорський сектор, його питома вага не перевищує 1-2% [3, с. 18].

Домінування особистих підсобних господарств на селі значно загострює розв'язання соціальних проблем. Розвиток вітчизняного сільськогосподарського виробництва відбувається у напрямі зростання особистих селянських господарств, зазначається **Д. Богинію**

та **К. Якубою**, де превалює фізична важка, виснажлива праця (у тому числі дитяча та осіб похилого віку) в умовах ненормованого робочого дня [4, с. 58]. Таким чином, господарства населення в підпорядкуванні та власності яких знаходиться переважаюча частина сільськогосподарських земель, не в змозі в умовах ринкової моделі господарювання забезпечити належне розв'язання економічних, соціальних та екологічних завдань. Однією з причин, яка безпосередньо впливає на належну організацію ними земельних угідь, як засвідчують наші дослідження, є відсутність адекватного фінансового забезпечення. Нині фінансування відтворювального процесу земельних угідь домогосподарствами є недостатньо дослідженою проблемою.

Мета статті – дослідження існуючих засад фінансового забезпечення дрібних земельних господарств в аграрному секторі Карпатського макрорегіону, визначення передумов та механізмів фінансування процесу використання, збереження, покращення й охорони земельних ділянок сільських мешканців.

Земельна та аграрна реформа, як свідчать результати дослідження, призвели до перерозподілу сільськогосподарських угідь колишніх аграрних підприємств у власність та користування господарств населення. Особливо це стосується Карпатського макрорегіону, в якому в результаті знищення колгоспів і радгоспів лівову частину аграрного земельного фонду було передано в підпорядкування та власність селян. Щодо організованих сільськогосподарських підприємств, зокрема фермерських господарств, приватних агроформувань, виробничих кооперативів, господарських товариств, то вони одержали відносно невелику частину сільськогосподарських угідь. Незначний відсоток земель аграрного призначення знаходиться нині в підпорядкуванні окремих підприємств, операційна діяльність яких не пов'язана із сільськогосподарським виробництвом. Сільськогосподарські угіддя використовуються ними в основному для задоволення потреб у продуктах харчування працівників власних підприємств.

Оцінювання нинішнього стану організації земельного господарства в аграрному секторі України свідчить, що воно знаходиться в постійному перманентному стані занепаду, депресивності. Йдеться про те, що використання сільськогосподарських земель у результаті проведення трансформаційних заходів, проголошення ринкової моделі не забезпечує очікуваних позитивних зрушень у процесі розв'язання економічних, екологічних, соціальних та інших важливих завдань у селах Карпатського макрорегіону.

Ретроспективний аналіз проведення аграрної й земельної реформ засвідчує, що теоретичними та методологічними засадами їх реалізації була ліберально-монетаристська модель, яку було запропоновано міжнародними фінансовими інституціями: Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, великими транснаціональними компаніями, діяльність яких безпосередньо пов'язана з виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції, використанням

Проаналізовано роль та участь господарств населення Карпатського макрорегіону в процесі відтворення земельних ресурсів. Досліджено причини й недоліки, що гальмують належну організацію земельного господарства селянами. Запропоновано заходи поліпшення використання, збереження та охорони земельних ділянок дрібними землевласниками.

The article analyses the role and participation of farmings for population in Carpathian macroregion in the reproducing process of the land resources. It is investigated the reasons and shortcomings which slow down the proper organization of the landed farmings by peasants. It is also suggested some measures for improving the usage, preservation and safeguarding the plots of land by small land owners.

земельних угідь аграрного сектора. В основу реалізації зазначеної моделі покладено домінування приватної форми власності на землі аграрного сектора, невтручання держави та місцевих органів влади у процеси, пов'язані з використанням, покращенням і охороною приватизованих земельних ділянок. Відносини власності на землю, її використання, на думку провідників земельної реформи, регулюються й забезпечуються ринком самостійно, без втручання громадськості, влади тощо. При цьому приватне землеволодіння розцінюється як панацея, реалізація якої забезпечить успішне вирішення проблем наповнення ринку продукцією сільського господарства. Держава при цьому не повинна втручатися в процеси володіння й відтворення земельних угідь сільськогосподарського призначення. Саме так коротко можна описати модель трансформації земельних відносин, яку було запроваджено в аграрному секторі нашої держави.

Слід зазначити, що на початковому періоді трансформаційних заходів Україну масово відвідували консультанти, радники, проурядові особи з багатьох іноземних держав. З їх участі склалися проекти, програми, в яких імітувалась допомога, безкорисливість, спрямована на реформування аграрного сектора на засадах, визначених поза межами нашої країни, які, на наше глибоке переконання, часто завдавали шкоди не лише процесу відтворення земельних ресурсів, а й значно загострили соціальні негаразди на селі, погіршували екологію.

Запровадження якісно нових засад трансформації земельних відносин потребувало адекватного фінансового забезпечення, яке на той час «щедро» забезпечувалося ззовні. Низьковідсоткові кредити, безповоротна фінансова допомога тоді забезпечувалась найбільш потужними фінансовими інституціями, транснаціональними корпораціями тощо. При цьому кошти іноземних інституцій спрямовувались насамперед на роздержавлення, паювання та приватизацію сільськогосподарських земель. У результаті реалізації чужої для наших умов економічної моделі – ліберально-монетаристської – були зруйновані практично всі сільськогосподарські підприємства та земельні фонди, які перебували в їхньому підпорядкуванні, а також було втрачено контроль держави, місцевих органів влади, громадськості за процесами використання, збереження, покращення й охорони аграрних угідь. Землі АПК було поділено на дрібні ділянки. На цьому фінансову допомогу зовнішніх фінансових інституцій, включаючи МВФ, Світовий банк, ЄБРР, інші потужні транснаціональні компанії, було призупинено. Фактично аграрний сектор, особливо його найважливіша складова – земельний фонд – було зруйновано, а завершення земельної реформи не було доведено до кінця.

Проміжне оцінюване реформування аграрної сфери дає змогу стверджувати, що фінансування заходів роздержавлення, паювання й приватизації землі та майна колишніх сільськогосподарських підприємств мало швидше за все руйнівний, а не конструктивний характер. Зосередження земель у власності господарств населення, відтворення яких не забезпечено фінансово, не може бути проривним напрямком на шляху до успішного розв'язання економічних, екологічних та соціальних завдань навіть у умовах запровадження ринкової моделі господарювання. Селянин, отримавши в підпорядкування земельний пай, без достатнього фінансового забезпечення не може організувати його відтворення відповідно до законів ринку. Більше того, при наданні паїв у власність не було сформовано відповідної виробничої й ринкової інфраструктури, ніхто не подбав про підтримку господарювання сімейного типу, розвиток їх кооперації, інтеграції в агропродовольчому ланцюзі [5]. Зрозуміло, що домогосподарства, які розрізнені, недостатньо організовані, без фінансової підтримки, належних професійних знань, із несформованою матеріально-технічною базою, з деструктивністю статево-вікового складу власників земельних ділянок (часток), ніколи не зможуть належним чином організувати товарне земельне господарство, яке б конкурувало всередині країни та за її межами. Саме тому слушним з цього приводу є твердження **П. Саблука**, що організаційно-правова структура землекористування, в якій переважає дрібнотоварний сектор, ніколи не стане базовою основою для структурно-інноваційної перебудови вітчизняної аграрної економіки. За роки незалежності стратеги аграрної справи повинні були б усвідомити тенденції розвитку світового сільського господарства [6, с.8].

Разом з тим, а ми в цьому глибоко переконані, успішне розв'язання завдань поліпшення відтворювального процесу земельних угідь АПК не слід здійснювати шляхом сліпого копіювання організаційних засад використання, збереження, поліпшення й охорони в країнах, в яких аграрна сфера розвинута краще. Більше того,

Таблиця 1. **Валова продукція сільського господарства за основними групами товаровиробників Івано-Франківської області в 2009 році *** (у порівняльних цінах 2005 року)

*Розвиток села Івано-Франківщини // Статистичний збірник / Головне управління статистики в Івано-Франківській області. За ред. Л.О.Зброй. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 236.

	Валова продукція		У тому числі продукція			
			рослинництва		тваринництва	
	млн. грн.	відсотків до підсумку	млн. грн.	відсотків до підсумку	млн. грн.	відсотків до підсумку
Усі категорії господарств	2556,8	100,0	1068,8	100,0	1488,0	100,0
Сільськогосподарські підприємства	508,3	19,9	152,8	14,3	355,5	23,9
у тому числі державні сільськогосподарські підприємства	3,0	0,1	2,8	0,3	0,2	0,0
недержавні сільськогосподарські підприємства	505,3	19,8	150,0	14,0	355,3	23,9
з них фермерські господарства	37,4	1,5	29,5	2,8	7,9	0,5
господарства населення	2048,5	80,1	916,0	85,7	1132,5	76,1

без належного фінансового забезпечення не лише дрібнотоварні, а організаційно міцні сільськогосподарські підприємства не в змозі раціонально використовувати земельний фонд. Йдеться про необхідність втручання у відтворювальні процеси аграрного сектора держави, оскільки обсяги фінансового забезпечення в Україні донині залишаються низькими. За підрахунками вчених, з розрахунку на 1 га землі в обробітку загальний показник підтримки в Україні навіть у 2006 -2007 роках був нижчим від підтримки у розвинутих країнах, яка, за даними ОЕСР, здійснювалась у 2001 році: США – у 7,7 раза, країнах ЄС – 17,3, у тому числі Німеччині – у 20,7 раза [7, с.5].

Більше того, така допомога має надаватись окремо: для сільськогосподарських підприємств та господарств населення. Саме тоді останні зможуть набути статусу суб'єктів підприємницької діяльності.

Систему сприяння господарствам населення доцільно формувати щонайменше за трьома напрямками: поліпшення інституціонального середовища розвитку малих форм господарювання в сільському господарстві (тут важливе місце має займати активізація кооперативних процесів); залучення господарств населення до програм державної підтримки аграрного сектора й сільського розвитку; заохочення особистих селянських господарств до трансформації у підприємницькі формування [8]. Таким чином, розцінювати роль і участь господарств населення в процесах, пов'язаних з використанням земель, виключно з негативної точки зору, на нашу думку, є завчасним та поспішним кроком. Як свідчить офіційна статистика, господарствами населення виробляється понад 2/3 валової продукції сільського господарства (**табл. 1**).

В **табл. 1** наведено інформацію щодо обсягів виробництва валової продукції сільського господарства в Івано-Франківській області. Зважаючи на те, що регіон є типовим, така ж ситуація притаманна всім областям Карпатського макрорегіону.

Забезпечення виробництва понад 80% сільськогосподарської продукції домогосподарствами доводить необхідність запровадження конструктивних засад їх подальшого розвитку. При цьому слід ураховувати, що майже 99% земельних аграрних угідь приватизовано, а це означає, що повернути землю в державну або комунальну власність, перерозподілити її на користь сільськогосподарських підприємств, буде вкрай важко. В підпорядкуванні та власності господарств населення Карпатського макрорегіону знаходиться 1870,3 тис.га сільськогосподарських угідь. Натомість недержавні підприємства мають у користуванні 456 тис.га, державні – лише 50 тис.га. В цілому за всіма сільськогосподарськими підприємствами, включаючи фермерські господарства, в Карпатському макрорегіоні станом на 01.01.2011 було закріплено 506 тис.га сільськогосподарських угідь, що в 3,7 раза менше по відношенню до домогосподарств. Цілком зрозуміло, що адміністративними, силовими важелями ви-



Таблиця 2. Розподіл сільськогосподарських угідь між господарствами селян та сільськогосподарськими підприємствами (включаючи фермерські господарства) у Карпатському макрорегіоні станом на 01.01.2011, тис.га

	Сільськогосподарські угіддя											
	Всього		з них рілля		перелogi		багаторічні насадження		сіножаті		пасовища	
	госпо-дарства населення	с/г підпри-ємства	госпо-дарства населення	с/г підпри-ємства	госпо-дарства населення	с/г підпри-ємства	госпо-дарства населення	с/г підпри-ємства	госпо-дарства населення	с/г підпри-ємства	госпо-дарства населення	с/г підпри-ємства
Закарпатська	352,7	52,8	160,1	34,0	-	-	21,1	4,7	75,4	5,1	96,1	9,0
Івано-Франківська	381,9	108,1	265,9	100,7	14,7	0,2	14,3	1,0	63,1	3,0	23,9	3,2
Львівська	796,1	236,1	523,5	198,7	-	0,5	19,9	1,0	11,9	22,7	140,8	13,2
Чернівецька	340,2	109,0	223,5	101,8	-	-	23,9	3,2	32,7	2,0	60,1	2,0
Разом по макро-регіону	1870,9	506,0	1173,0	435,2	14,7	0,7	79,2	9,9	283,1	32,8	320,9	27,4

рішити проблему оптимізації землеволодіння й землекористування в досліджуваному макрорегіоні неможливо, навіть незважаючи на те, що значна частина господарств населення не може організувати належним чином використання земельних паїв з огляду на відсутність коштів, фізичну немічність, відсталість матеріально-технічних засобів та рівень належних професійних знань тощо. За підрахунками І.Гнибіденка, лише 2-3% працездатного сільського населення можуть організувати свою справу, вони здатні до ведення бізнесу і до підприємництва у сільському господарстві [9, с. 19]. В Карпатському макрорегіоні ця цифра є дещо більшою і, за нашими підрахунками, вона становить 5-7%. Однак це не дає приводу вилучати земельні частки в тієї частини селян, які не можуть належним чином організувати використання, збереження, покращення й охорону приватизованих угідь. Більш ніж очевидно, що виникає потреба запровадження індивідуального підходу до оцінювання можливостей належної організації відтворювального процесу кожним господарством селян. Реалізація пропонованого заходу потребує проведення генеральної інвентаризації фонду сільськогосподарських земель у кожному населеному пункті та поза ним у розрізі угідь, власників і користувачів.

Результати інвентаризації мають стати предметом широкого обговорення виконавчих органів місцевої влади, громадськості в кожному населеному пункті. Завдяки проведенню таких заходів вдасться отримати об'єктивну характеристику можливостей належної організації процесу використання, збереження, покращення й охорони земельних ділянок у розрізі кожного господарства селян, а також розробити стратегію їх розвитку.

Дослідження свідчать, що з усієї кількості домогосподарств Карпатського макрорегіону належним чином зможуть організувати власне земельне господарство ще близько 13-15% селян, окрім тих, які вже на сьогодні зуміли його налагодити (5-7%). Йдеться не лише про раціональне використання земельних ділянок, їх покращення, збереження та охорону, але й про налагодження товарного виробництва сільськогосподарської продукції, тобто селянин зможе вирощувати на приватизованій ним земельній площі продукцію для власних потреб і для продовольчого ринку.

Реалізація зазначеного стане можливою за умов надання господарствам цієї групи адресної, цільової фінансової допомоги державою, а також формування відносин залучення коштів з інших джерел. Насамперед це стосується створення сприятливої та прийнятної для господарств населення кредитної політики. Ми переконані, що комерційні банки України нині та на перспективу не будуть зацікавлені в наданні дрібним селянським господарствам кредитів, оскільки діяльність абсолютної більшості з них пов'язана з надмірними ризиками. Зважаючи на високу ризикованість організації відтворювального процесу в аграрному секторі, комерційні банки створили і продовжують створювати штучні перешкоди на шляху формування кредитних відносин, які б забезпечували паритетність усіх учасників кредитного договору. Насамперед це стосується умов кредитування, більшість яких є надуманими та неможливими для виконання господарствами населення, а також високих відсоткових ставок, які нині в Україні на порядок вищі порівняно із зарубіжними фінансово-кредитними установами. Також слід ураховувати, що в нашій державі донині не розроблено механізму організації кредитування дрібних земельних господарств. Більше того, чиновники чомусь вперто продовжують ігнорувати важливість і значущість господарств населення в сільськогосподарській сфері діяльності.

Ретроспективний аналіз свідчить, що ігнорування домогосподарств, недооцінка їх ролі в сільському господарстві не є новим явищем, тобто таким, що спричинено трансформаційними процесами переходу до ринкової моделі господарювання. Негативне ставлення до перспективи розвитку селянських господарств було закладено ще в умовах функціонування командно-адміністративної моделі господарювання. Уже в той час держава практично не звертала уваги на потребу надання фінансової допомоги селянським господарствам. Вони вважалися допоміжними, перехідними та такими, що з часом відімруть. При цьому першість було віддано організованим сільськогосподарським підприємствам – колгоспам і радгоспам. Зауважимо, що значна частина цих агроформувань зуміла забезпечити досить високу ефективність організації сільськогосподарського виробництва. Щодо земельного фонду, то він практично повністю перебував у підпорядкуванні колективних і державних сільськогосподарських підприємств. Господарства населення мали у користуванні присадибні земельні ділянки, середній розмір яких становив у досліджуваному макрорегіоні близько 0,20-0,25 га. Часто сільськогосподарські підприємства все ж таки надавали допомогу селянам в організації земельного господарства. Крім того, значна частина сільських жителів була зайнята в сільському господарстві та отримувала при цьому певні доходи. Саме таким чином покривалася частина витрат, пов'язаних із фінансовим забезпеченням потреб господарств населення.

Запровадження ринкової моделі в сільському господарстві повністю зруйнувало колишні теоретичні засади організації сільських домогосподарств. Земельні угіддя, як нами зазначалось вище, зосередились в основному в селян. Сільськогосподарські підприємства не отримали належного розвитку, про що свідчать нинішні розміри землекористування (табл. 2).

Отже, з огляду на викладене вище, потрібно по-новому вирішувати завдання фінансового забезпечення розвитку господарств населення в Карпатському макрорегіоні.

Організація фінансування розвитку дрібних земельних господарств сільського населення потребує попереднього визначення: хто буде фінансувати та кого слід фінансувати. Як нами вже зазначалося, на сьогодні комерційні банки не готові до кредитування дрібного господарства на селі. Тому ми пропонуємо створити в Україні Державний земельний банк. Досвід сусідньої Угорщини доводить, що завдяки створенню державного іпотечного банку вдалося розв'язати проблему фінансування земель громадян. В Угорщині державний земельний іпотечний банк фінансує тільки довгострокові кредити. У країні останніми роками створено земельний фонд, який викуповує земельні ділянки в громадян, які одержали їх у держави в результаті роздержавлення (паї) і які не бажають на них працювати, а також заставлені сільськогосподарські угіддя іпотечного банку, оскільки він не займається сільськогосподарським виробництвом. Як правило, при викупі земель у банку земельний фонд уточнює їхню оцінку, в результаті чого кредити можуть бути збільшені або зменшені [10, с. 48-50].

Створення Державного земельного банку дасть змогу налагодити кредитні взаємовідносини не лише із сільськогосподарськими підприємствами, а й з господарствами населення. Аналіз свідчить, що ні перші, ні другі не мають нині доступу до банківських кредитів, особливо довгострокових. За даними Міністерства аграрної політики України, довгострокових кредитів (терміном 5-10 років) потребують близько 64% сільськогосподарських підприємств в Україні. Ще близько 16% – середньострокових (до 5 років) і лише 10% – короткострокових кредитів [11, с. 125].

Наступним, не менш важливим завданням фінансового забезпечення є встановлення доцільності й критерію фінансування, оскільки йдеться про налагодження фінансової допомоги за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів, а також про організацію кредитування потреб відтворення земельних ресурсів домогосподарств. Зрозуміло, що не всі вони зможуть отримати доступ до фінансових ресурсів. По-перше, тотальне фінансування процесу, пов'язаного з використанням, збереженням та охороною земельних ділянок селян, не забезпечить позитивних зрушень, оскільки не всі господарства населення вміють належним чином організувати земельне господарство. По-друге, фінансування на загальне призведе до нерационального витрачання коштів. По-третє, державні фінансові інституції не мають достатньої кількості коштів, щоб забезпечити фінансову допомогу та преференції всім господарствам населення. По-четверте, абсолютна більшість домогосподарств досліджуваного макрорегіону приватизувала земельні частки, використовуючи їх виключно для задоволення власних потреб. По-п'яте, виробництво сільськогосподарської продукції значною частиною господарств населення не носить товарного характеру. Ці та інші передумови потребують запровадження критерію, який би слугував індикатором організації фінансового забезпечення домогосподарств.

Дослідження доводять, що в основу фінансування домогосподарств за рахунок бюджетних коштів та кредитів Державного земельного банку слід покласти показник товарності. При цьому селянин має реалізувати не менше 25% виробленої сільськогосподарської продукції за межами власного земельного господарства.

Виправданим, на нашу думку, в процесі налагодження фінансового забезпечення дрібних земельних господарств є поділ їх на три групи. Перші дві з них, як нами зазначалося вище, в сукупності становлять 20-22% від їх загальної кількості. Зважаючи на існуючий достатньо високий рівень налагодженого ними відтворювального ведення господарства, а також наявність потенційних можливостей збільшити товарність за умов надання їм фінансової допомоги, селяни забезпечать не лише краще використання земельних часток, а й нарощуватимуть виробництва сільськогосподарської продукції.

Третя група нині є найбільш численною (майже 80% селянських господарств). Земельний фонд цієї групи доцільно проінвентаризувати. При цьому особливу увагу слід приділити його нинішньому стану, можливостям використання, збереження, покращення та охорони земельних часток. Йдеться про те, що абсолютна більшість селян – власників приватизованих земельних ділянок ніколи не зможуть достатньою мірою організувати земельне господарство навіть за умови повного фінансового забезпечення. Вони очікують можливості продати отримані безкоштовно земельні паї. Тож продовжувати спокійно спостерігати за невикористанням цієї групою селян належних їм земельних ділянок, навіть зважаючи на те, що вони приватизовані, є злочинно й аморально з боку суспільства. Саме тому, виходячи з критеріїв морально-етичних засад, потрібно викупити або деприватизувати земельні ділянки в таких власників. Взагалі в третій групі господарств населення найбільш прийнятними, на нашу думку, є заходи щодо обмеження розмірів землеволодіння в межах, що не перевищують 0,25 га. Цього буде достатньо для організації особистого підсобного господарства.

ВИСНОВКИ

Успішний розвиток аграрного сектора в Україні, включаючи процеси пов'язані з використанням, збереженням, покращенням та охороною земель сільськогосподарського призначення, значною мірою залежить від їх фінансового забезпечення. Проміжний аналіз стану й обсягів фінансування сільського господарства за рахунок коштів держави, банківських та інших фінансових інституцій свідчить, що в країні аграрний сектор завжди відчував нестачу коштів. Йдеться про радянський та пострадянський період організації фінансового забезпечення сільськогосподарського сектора економіки.

Земельна й аграрна реформи, лейтмотивом проведення яких було запровадження в сільське господарство ринкової моделі господарювання, не сприяли поліпшенню фінансового забезпечення організації сільськогосподарського виробництва й покращенню відтворювального процесу аграрних земель. Фінансова допомога, що на початковому етапі надавалась вітчизняному аграрному сектору іноземними фінансовими інституціями, спрямовувалась на реалізацію ліберально-монетаристської моделі, яку штучно було нав'язано Україні ззовні. Аграрний сектор на той час не був готовий до

трансформаційних заходів, в основу яких було покладено шокову терапію, тотальну приватизацію земель АПК, ліквідацію колишніх сільськогосподарських підприємств, надмірне подрібнення земель, відсторонення держави й громадськості від процесів використання, збереження, покращення та охорони сільськогосподарських угідь. Ці та інші причини призвели до того, що запровадження економічної моделі реформування аграрного сектора було заблоковано, а фінансування заходів подальшої трансформації призупинено. Практично селяни залишилися наодинці з вирішенням завдань фінансування відтворювального процесу. Складність полягала насамперед у тому, що приватизація, особливо дрібна, призвела до появи величезної кількості дрібних власників земельних ділянок. При цьому держава практично самоусунулась від розв'язання завдань розвитку дрібних господарств, визначення перспективи їхнього існування. Більше того, сільські домогосподарства було віднесено до категорії малоефективних, збиткових та безперспективних.

Саме цим пояснюється низька фінансова забезпеченість господарств населення коштами для потреб організації земельного господарства. В Україні донині не вироблено аграрної політики, яка б забезпечувала належне фінансування селянських господарств. Разом з тим, як доводять результати досліджень, недооцінювати роль і значущість господарств населення в сільському господарстві є помилкою. В Карпатському макрорегіоні ними виробляється понад 80% валової сільськогосподарської продукції, а розмір земель, які знаходяться в їхньому підпорядкуванні, майже в чотири рази більший порівняно із сільськогосподарськими підприємствами. Розв'язання зазначеної дилеми можливе завдяки запровадженню диференційованого підходу до оцінки організації земельного господарства кожним домогосподарством. За нашими розрахунками, майже четверта частина з них за умов отримання адекватної фінансової допомоги, формування паритетних кредитних відносин, створення Державного земельного іпотечного банку зможуть належним чином організувати виробництво сільськогосподарської продукції, збільшивши при цьому її товарність, а також забезпечити виконання заходів збереження, покращення й охорони земельних ділянок.

Рациональне використання земель іншою частиною господарств населення можна забезпечити шляхом вилучення (викупу) їх у власників на користь держави, створивши на цих землях сучасні, високотоварні, ринково орієнтовані сільськогосподарські підприємства. Слід повернутися також до обмеження розміру земельного фонду господарств населення (0,25 га). Такий розмір земельної ділянки, як свідчить досвід країн з високим рівнем розвитку аграрного сектора, як правило, повністю забезпечує внутрішні потреби селянина та його сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисецький А., Соломко М. Структурний розвиток сільського господарства України / А. Лисецький, М.Соломко // *Економіка України*. – 2006. – №12. – С. 54-61.
2. Рябоконт В.П. Використання земельних ресурсів господарств населення в кооперативних умовах / В. Рябоконт // *Економіка АПК*. – 2009. – №3. – С. 82-87.
3. Пасхавер Б.И. Творческое наследие академика И.И.Лукинова в сфере аграрного ценообразования и современные аспекты проблемы // Теоретичні надбання академіка І.І.Лукинова та їх значення у розвитку аграрного виробництва України (Лукинівські читання): Зб. виступів 10 жовтня 2008 р. / Відп. за вип. Г.М.Підлісецький. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 140с.
4. Богиня Д., Якуба К. Українське село вмирає: національна небезпека / Д.Богиня, К.Якуба // *Економіка України*. – 2011. – №4. – С.56-66.
5. Ольга Попова. Агрореституції та доступ до землі: загострення суперечностей // *Дзеркало тижня*. – 2011. – №11.
6. Саблук П.Т. Структурно – інноваційні зрушення в аграрному секторі України як фактор його соціально-економічного зростання / П.Т.Саблук // *Економіка АПК*. – 2004. – №6. – С.8.
7. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Дем'яненко // *Економіка АПК*. – 2009. – №9. – С. 3-9.
8. Любов Молдован, Олена Бородіна, Володимир Юрчишин, Борис Пасхавер, Ігор Прокопа, Олена Шубравська, Тамара Осташко. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку // *Дзеркало тижня*. – 2010. – №26.
9. Гнибіденко І. Маргіналізація сільського населення як фактор соціальної безпеки держави / І.Гнибіденко // *Україна: аспекти праці*. – 2004. – №2. – С. 19.
10. Шимон В.І. Досвід створення та функціонування системи реєстрації земель і системи іпотечного кредитування в Угорщині / В.Шимон // *Землепорядний Вісник*. – 2002. – №1. – С. 48-50.
11. Смолінська С.Д. Організаційно – економічні передумови запровадження іпотеки сільськогосподарських земель в Україні / С.Смолінська // *Економіка АПК*. – 2006. – №2. – С. 122-126.